

22 מרץ 2019

הנדון: סקר דו-חיים וסרטנים ייחודיים בבריכות החורף בשטחי תכנית רש/1010

1 רקע

עיריית רמת השרון מקדמת בימים אלו ביצוע עבודות פיתוח לתכנית שכונת "רצועת הנופש מערב רמת השרון רש/1010". שטח התכנית נמצא מדרום ל"דרך הנופש" המתוכננת מדרום לכביש מס' 5, ממערב לבית העלמין קריית שאול וממזרח לנתיבי איילון ומחלף גלילות וגובלת בדרום בשכונת נווה ג (אתוס, 2019).

ביצוע עבודות הפיתוח בפרויקט מתוכנן להתחיל באביב הקרוב. לקראת העבודות חברת אתוס הכינה דוח מקדים הכולל סקירה אקולוגית וסקר גיאופיזיים כמצוין בהוראות התכנית (אתוס, 2019). סקר זה לא התמקד בסקירה מפורטת של בתי גידול לחים המצויים בשטח התכנית.

כפי שצוין, בחלק משטח תכנית רש/1010 מצויות בריכות חורף המשתרעות על פני שטחים גדולים. זהו בית גידול נדיר וייחודי ברמה הארצית שהצטמצם מאד במישור החוף מאז קום המדינה. חשוב להדגיש שבעבר בוצעו סקרים ועבודות בבתי הגידול הלחים באזור שלרוב התמקדו בסקירה של מאכלסי המים (לדוגמה, גזית וסידס, 1981; גפני, 1986; אלרון וגזית, 2005; אלרון, 2007). ממצאי סקרים אלה לא צוינו בחוות הדעת הסביבתית שהוכנה עבור תכנית רש/1010 (תו"פ יועצים והנדסה, 2015).

כהשלמה לסקירה האקולוגית וסקר הגיאופיזיים, נערך ב-19.03.22 סקר שמטרתו למפות את מקווי המים העונתיים ולאתר בהם מיני דו-חיים וסרטנים ייחודיים לבריכות חורף. מבין מאכלסי המים, נציגים משתי קבוצות אלה הם המועמדים העיקריים להגנה והעתקה לאתרים אחרים אם בשל היותם ערכי טבע מוגנים ו/או הגדרתם כמינים בסכנת הכחדה. בנוסף, נרשמו טקסונים של חסרי חוליות שזוהו בסקר, אך אלה לא יצוינו בדוח זה.

2 שיטות

הסקר נעשה בהליכה בשטחים המוצפים ודיגום הידרו-בילוגי ב-12 תחנות מייצגות. הדיגום בוצע באמצעות רשת פלנקטון מסוג D-shape (מפתח: 30.5 ס"מ; גודל נקבים 500 מיקרון) ובדיקה של הממצאים בשטח במגש אליו הועברה הדגימה.

3 ממצאים

מיפוי מקווי המים העונתיים - בריכות החורף מצויות בחלק הדרום-מערבי של תכנית רש/1010. הן ממוקמות בשני שקעים מרכזיים ומופרדים ביניהם המסומנים באיור 1. שטח א' נמצא באזור אליו מתוכננת שכונת נווה גן להתרחב, ואילו שטח ב' ממוקם באזור שמתוכנן לקום פארק הנופש מצפון לשכונה.

איור 1. סימון של שטחי בריכות החורף בשטח תכנית רש/1010 על בסיס הסקר שנערך ב-22.03.19. עיגולים כתומים מסמנים את תחנות הדיגום בהם נמצאו ראשנים של טריטון הפסים. בריכת הכפר הירוק נחפרה בשנת 2005 במימון קרן נקודת ח"ן.

דו-חיים – נמצאו בסקר הנוכחי ראשנים של שני מינים - טריטון הפסים ואילנית מצויה. מיקום התחנות בהם נתפסו ראשני הטריטון מסומן באיור 1. מין זה מוגדר בישראל בסכנת הכחדה חמורה (גפני, 2002). בסה"כ נמצאו עשרות ראשנים של טריטונים בגדלים שונים, רובם בשלבי התפתחות מתקדמים. מרבית הראשנים נמצאו בשטח ב' ויתכן והוא משמש אתר הרבייה העיקרי. ראשני האילנית נמצאו בכל התחנות שנבדקו בסקר ושפיעותם הייתה גבוהה מזו של ראשני הטריטון.

חפרית מצויה, קרפדה ירוקה וצפרדע נחלים, שידוע מסקרי עבר שהם מתרבים בשטחים אלה, לא נמצאו בסקר הנוכחי. עם זאת, החפרית נמצאה בשנים האחרונות בבריכת הכפר הירוק ליד צומת גלילות וצפרדע נחלים בבריכה ליד תחנת הסניקה (גורן ועמיתיו, 2017; גורן ומילשטיין, 2018).

סרטנים ייחודיים – בסקר נמצא זימרגל ארצישראלי (*Chirocephalus neumanni*) במקום אחד בלבד, בבריכות החורף ליד תחנת הסניקה ("בריכת הכפר הירוק"). מין זה דווח באותה בריכה בשנים האחרונות, בנוסף לשני נציגים נוספים – אפוניית ותרסן הקשקש (גורן ועמיתיו, 2017; גורן ומילשטיין, 2018).

בדיגומים קודמים שבוצעו במהלך החורף בשטחים מצפון לנווה גן נמסר שלא נמצאו פרטים של זימרגל, אך נתפסו מספר פרטים של תרסן הקשקש ואפוניית בודדת (רוני שושן - מידע בע"פ). אין

לפסול שלמרות המשקעים הרבים שירדו בחורף, הדיגום לקראת סוף מרץ מאוחר מדי מבחינת התקופה האידיאלית לאתר חלק ממיני הסרטנים (אפונית, תריסן הקשקש).

צמחים הידרופילים - מיני הצומח הדומיננטיים של בתי גידול לחים שזוהו כללו אגמון ימי, בצעוני מצוי וכף צפרדע איזמלנית (טרם החלה פריחה). האחרון הוא מין נדיר בשל היעלמותם של מקווי המים בישראל וישנה הפחתה באוכלוסיותיו (אם כי נחשב מצוי באזור השרון). באתר הוא מצוי בשפיעות גבוהה בעיקר בבריכת החורף בשטח א'. בנוסף, יש לציין את נוכחותו של הדמסון הכוכבי במספר ריכוזים מרשימים בשטח ב' (איור 1).

4 המלצות

א. מומלץ לבחון את האפשרות לשמר את שטח ב' על כלל שטחי ההצפה העונתיים שמצויים בו כחלק מפארק הנופש, ולא רק את "בריכת הכפר הירוק" הסמוכה לתחנת הסניקה. ערכיותו האקולוגית של שטח זה גבוהה מאד והוא משמשים אתר רבייה מרכזי לאוכלוסיית טריטון הפסים. שימור השטח צריך להתבצע לפי עקרונות מקובלים ובליוי מתאים.

ב. בריכות החורף בשטחי תכנית רש/1010, מצפון לשכונת נווה גן, מהווים אתר רבייה לאוכלוסייה של טריטון הפסים. זהו אחד מאתר הרבייה החשובים והמרשימים ביותר של מין זה במישור החוף. ראשנים נמצאו ב-9 תחנות שונות שנדגמו בשטחים מוצפים נרחבים ומספרם מוערך בין מאות לאלפים. מומלץ לעשות מאמץ ולהעתיק כמה שיותר ראשנים משטחים שנידונו להריסה לבריכות חורף מוגנות באזור. העתקה צריכה להתבצע בתקופה הקרובה לפני שהראשנים ישלימו את הגלגול ויתרחקו מהבריכות.

ג. הערכה היא שכמות הסרטנים הייחודיים בשטחים א' ו-ב' נמוכה למדי. מכיוון שכך, יש לשקול האם רצוי לעשות מאמץ ולהעביר לאחר התייבשות הבריכות את שכבת הקרקע העליונה הכוללת את ביצי הקיימא לאתרים אחרים. קרקע זו מכילה גם ביצי קיימא של מיני סרטנים ירודים אחרים (מיני דפניתאים, ציקלופס, שטרפל אדמדם) וזרעים של מגוון מיני צמחים חלקם רודרליים או מינים פולשים.

ד. עקב נדירותו היחסית מומלץ להעתיק באופן פרטני פרטים של כף צפרדע אזמלנית משטח א' הנידון להריסה לבריכות חורף מוגנות אחרות.

ה. בכל ההמלצות הנוגעות בהעתקה של צמחים ובעלי חיים יש להתייעץ ולקבל אישור מסודר מרשות הטבע והגנים.

בברכה,

ד"ר אלדד אלרון

5 מקורות ספרות

אלרון וגזית (2005). סקר דו-חיים וסרטנים ייחודיים בבריכות חורף במישור החוף המרכזי והדרומי מרץ-אפריל 2005. מוגש לרשות הטבע והגנים – מחוז מרכז. המחלקה לזואולוגיה, אוניברסיטת תל אביב.

אלרון, א. (2007) דעיכת אוכלוסיות דו-חיים: מקרה הקרפדה הירוקה (*Bufo viridis*) בישראל - תהליכים והיבטים ביולוגיים אקולוגיים. חיבור לקבלת התואר דוקטור לפילוסופיה. המחלקה לזואולוגיה והמכון לחקר שמירת הטבע. אוניברסיטת תל-אביב.

גורן, ל., רייך, י., הס-הייבר, ע., מילשטיין, ד. (2017). ניטור דו-חיים בבריכות חורף – סקר ארצי שנת 2016. פרסומי חטיבת מדע, רשות הטבע והגנים.

גורן, ל., מילשטיין, ד. (2018). ניטור דו-חיים בבריכות חורף – סקר ארצי שנת 2017. פרסומי חטיבת מדע, רשות הטבע והגנים.

גזית, א., סידס י. (1981). דו"ח סקר שלוליות חורף, מישור החוף המרכזי. 1979/80. המכון לחקר שמירת הטבע, אוניברסיטת תל-אביב.

גפני, ש. (1986). ביולוגיה והאקולוגיה של חפרית עין החתול (*Pelobates syriacus syriacus*) בארץ ישראל. עבודת גמר לקראת התואר מוסמך אוניברסיטה, אוניברסיטת ת"א.

תו"פ יועצים והנדסה בע"מ. חוות דעת סביבתית לתכנית רש/ 1010 - רצועת הנופש מערב רמה"ש, מס' תכנית 553-0190975 ס, 2015.